

Ar pagalba dabar nepakenks ateityje: teisių apribojimai, esant psichikos sutrikimo diagnozei

LORETA ZAJANČKAUSKAITĖ-
STASKEVIČIENĖ

VDU

KAUNO MIESTO POLIKLINIKA

2023.04.13

Iš ribojimų istorijos

Užuominų apie psichikos ligas randama jau senovės graikų ir romėnų raštuose. To meto žmonėms psichikos sutrikimai kėlė baimę.

Pirmosios psichiatrijos ligoninės Europoje atsirado 12 a. Psichikos ligoniams buvo steigiami pamišėlių namai, kurių pagrindinė paskirtis buvo ne gydyti, o izoliuoti ligonius nuo visuomenės.

Tik nuo 18 a. pradėta rūpintis psichikos ligonių slauga ir gydymu, atsisakyta ligonių varžymo priemonių, elgesys su psichikos ligoniais tapo humaniškesnis.

Mažiau baimių – mažiau ribojimų

XX a. antroje pusėje asmenys, kurie buvo nepatogūs sovietinei valdžiai, būdavo izoliuojami psichiatrijos ligoninėse, kad nekeltų rūpesčių. Psichiatrinė diagnozė sveikatos istorijoje būdavo kliūtis užimti svarbesnes pareigas ar pan.

Baimės ir nepagrįstų ribojimų etapas baigėsi kartu su Sovietų sąjungos egzistavimu.

Daugiau žinių – mažiau baimių

Vystantis medicinai psichikos ligos tampa vis geriau suprantamomis ir valdomomis, todėl ribojimų dirbti įvairius darbus ar vairuoti lieka vis mažiau. Minimalios fizinio ir psichikos tinkamumo normos nustatomos ekspertų, patvirtinamos ministro įsakymu.

Jei asmuo kreipiasi į psichikos sveikatos centrą dėl psichologo konsultacijų, jam nenustatoma jokia psichiatrinė diagnozė ir jokie apribojimai netaikomi.

Kai kurie ribojimai yra reikalingi, nes jais siekiama apsaugoti tiek visuomenę, tiek patį asmenį

Psichikos sutrikimai	B kategorijos transporto priemonių vairavimas	Ginklai	Įvaikinimas/ globa
Demencijos	Neleidžiama	Neleidžiama	Neleidžiama
Organiniai ir simptominiai psichikos sutrikimai	Sprendžiama individualiai	Neleidžiama arba trumpalaikių simptominių sutrikimų atveju sprendžiama individualiai	Neleidžiama

Psichikos sutrikimai	B kategorijos transporto priemonių vairavimas	Ginklai	Įvaikinimas/ globa
Psichikos ir elgesio sutrikimai, vartojant psichoaktyvias medžiagas	Sprendžiama individualiai	Leidžiama esant remisijai, kuri trunka ilgiau negu 5 metus.	Neleidžiama esant priklausomybėms
Šizofrenija, šizotipinis ir kliesesinis sutrikimas	Sprendžiama individualiai	Neleidžiama, išskyrus esant praeinantiems sutrikimams, kai remisija trunka ilgiau kaip 10 metų	Neleidžiama

Psichikos sutrikimai	B kat. transporto priemonių vairavimas	Ginklai	Įvaikinimas/ globa
Nuotaikų sutrikimai (pvz. depresija)	Leidžiama išskyrus sunkias būkles su psichozėmis - sprendžiama individualiai	Leidžiama, kai remisija trunka ilgiau kaip 5 ar 10 metų, ar sprendžiama individualiai, priklauso nuo buvusios būklės sunkumo	Lengvų sutrikimų atveju leidžiama kai nuo gydymo pabaigos praeina 3-5 metai. Sunkiais atvejais neleidžiama
Neuroziniai, stresiniai ir somatoforminiai sutrikimai (pvz. nerimo sutr.)	Leidžiama	Leidžiama, kai remisija trunka 3 ar 5 metus.	Neleidžiama, kol trunka sutrikimas. Kai baigiasi, leidžiama.

Psichikos sutrikimai	B kategorijos transporto priemonių vairavimas	Ginklai	Įvaikinimas/ globa
Elgesio sindromai, susiję su fiziologiniais sutrikimais (pvz. valgymo sutrikimai)	Leidžiama	Leidžiama, jei remisija trunka ilgiau kaip 3 metus	Neleidžiama, jei yra seksualinių potraukių sutrikimai
Suaugusiųjų asmenybės ir elgesio sutrikimai	Sprendžiama individualiai	Leidžiama, kai kompensacija trunka ilgiau kaip 5 metus	Asmenybės sutrikimai – neleidžiama, kol tęsiasi. Potraukių, seksualiniai sutrikimai – neleidžiama.

Psichikos sutrikimai	B kategorijos transporto priemonių vairavimas	Ginklai	Įvaikinimas/ globa
Protinis atsilikimas	Neleidžiama, išskyrus lengvą protinį atsilikimą -sprendžiama individualiai	Neleidžiama	Neleidžiama
Psichologinės raidos, elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje	Leidžiama, išskyrus dėl įvairiapusių raidos ar judesių sutrikimų - sprendžiama individualiai	Leidžiama tais atvejais, kai jie neturi įtakos dabartinei adaptacijai	Leidžiama, išskyrus įvairiapusių raidos sutrikimus

Priežasčių vengti diagnozės lieka vis mažiau

Nuo 2020-2022 m. ribojimai netaikomi arba stipriai sumažinti šiais atvejais:

- **Teisė vairuoti** (neprofesionalus ir profesionalus vairavimas): nerimo, lengvos depresijos, neorganinės nemigos atveju ribojimai netaikomi
- **Asmens sveikatos priežiūros praktika** (medicinos, slaugos, odontologijos, akušerijos, farmacijos specialistų, asmens sveikatos priežiūros įstatyme nurodyti specialistai): ribojimai netaikomi
- **Advokatai, notarai ir antstoliai:** ribojimai netaikomi
- **Teisėjai, prokurorai, statutiniai pareigūnai:** nerimo, lengvos depresijos, neorganinės nemigos atveju ribojimai netaikomi

Priežasčių vengti diagnozės lieka vis mažiau

Dažniausiai psichikos sveikatos būklė vertinama įsidarbinant (ar prieš įgyjant teises) ir profilaktinių patikrinimų, vykstančių tam tikru periodiškumu, metu.

Sprendimą, ar asmuo gali vairuoti ar dirbti, priima gydytojas arba gydytojų konsultacinė komisija. Kai sprendžiama individualiai, dažniausia skiriamas psichologinis įvertinimas, kurio išvada padeda priimti sprendimą.

Ribojimus reglamentuojantys teisės aktai:

Vairuotojų:

https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.102647/asr#part_4478c5b5bd2e41a5b907ff5600aa242d

Ginklo įsigijimo: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.38614/asr>

Įvaikinimo ir globos: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a51f43f2f19a11ecbfe9c72e552dd5bd?jfwid=-gfcqdy6j8>

Teisėjų: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.340311>

Prokurorų: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403223?jfwid=-ji9gt6fhp>

Statutinių pareigūnų: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=ed179920f1db11eaa12ad7c04a383ca0>

Kitų specialybių darbuotojų: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.102647/asr>

Karinės tarnybos: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/933dd680a5d211eaa51db668f0092944?jfwid=-uw405xja9>

Psichikos sutrikimai	Teisėjai ir prokurorai	Statutiniai pareigūnai	Karo tarnyba
Demencijos ir protinis atsilikimas	Neleidžiama	Neleidžiama (kai IQ<80)	Neleidžiama (kai IQ<80)
Organiniai ir simptominiai psichikos sutrikimai	Neleidžiama (kai kurių ligų atvejais - kol tęsiasi sutrikimas)	Neleidžiama	Sprendžiama individualiai
Šizofrenija, šizotipinis ir kliesesinis sutrikimas	Neleidžiama	Neleidžiama	Neleidžiama
Psichikos ir elgesio sutrikimai, vartojant psichoaktyvias medžiagas	Neleidžiama	Neleidžiama arba sprendžiama individualiai (pvz., buvus intoksikacijai)	Sprendžiama individualiai

Psichikos sutrikimai	Teisėjai ir prokurorai	Statutiniai pareigūnai	Karo tarnyba
Nuotaikų sutrikimai (pvz. depresija)	Leidžiama remisijoje	Sprendžiama individualiai	Sprendžiama individualiai
Neuroziniai, stresiniai ir somatoforminiai sutrikimai (pvz. nerimo sutr.)	Leidžiama	Sprendžiama individualiai	Sprendžiama individualiai
Elgesio sindromai, susiję su fiziologiniais sutrikimais (pvz. valgymo sutrikimai)	Neleidžiama tik kol tęsiasi F53.1 (<i>sunkūs psichikos ir elgesio sutrikimai laikotarpiu po gimdymo</i>)	Sprendžiama individualiai	Sprendžiama individualiai

Psichikos sutrikimai	Teisėjai ir prokurorai	Statutiniai pareigūnai	Karo tarnyba
Suaugusiųjų asmenybės ir elgesio sutrikimai	Sprendžiama individualiai	Sprendžiama individualiai	Sprendžiama individualiai
Psichologinės raidos, elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje	Leidžiama	Sprendžiama individualiai. Savęs žalojimo ir ryškaus mikčiojimo atvejais neleidžiama	Atsižvelgiama į sutrikimo ryškumą tiriamajam suaugus.

Kitų specialybių darbuotojų atveju sprendimas priimamas individualiai:
pvz.:

- traukinių mašinistai
- jūrų ir vidaus vandenų laivų darbuotojai
- aviacijos specialistai

Dėkoju už dėmesį